

Sallai János

A Nagy Háború rendészete

A biztonságot a háborút megelőző időszakban, háborúban különösen, de a bipoláris világrendszerben is döntően katonai biztonságként értelmezték. A háború során az államra és a polgáraitra leselkedő veszélyek megsokszorozódnak. Ebből következik, hogy a háborút megelőző időszakban, illetve alatta a rendészeti tevékenység jelentősen specializálódik, hiszen új és szokásos rendészeti területeken lényegesen több jogsértés fordulhat elő. Erre szolgáltatott példáért a Nagy Háború, amelyet később I. világháború néven ismert meg a világ.

Ratzel német geopolitikustól tudjuk, hogy „*az állam egy marék talaj, egy marék vér és a kettő együttélését biztosító és fenntartó szervezet,*”¹ melynek legfőbb feladata területére és lakosaira leselkedő fenyegetésektől megvédeni az állam területét és népét, illetve folyamatosan magasabb jólétet, és biztonságot szolgáltatni állampolgárai számára. A biztonság értelmezése korszakonként eltérő. Korábban a biztonságot a háborút megelőző időszakban, háborúban különösen, de a bipoláris világrendszerben is döntően katonai biztonságként értelmezték. Miközben a rendészettudományban 1917 óta létezik egy mai napjainkban is alkalmazható fogalom, amely szerint a biztonság nem más mint veszély, és háborítás mentes állapot.² Veszély alatt pedig azt az állapotot kell érteni, amikor káros következmények lehetősége áll fenn, vagy

¹ TÓTH József (szek.): *Általános társadalomföldrajz II.*, Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2014, 88. o.

² TÓTH József: *Rendészetfogalom a nemzeti szocialista államban.* Eger, Szent János Nyomda, 1938, 43. o.

feltételezhető.³ A háború során az államra és a polgárai leselkedő veszélyek megsokszorozódnak. Míg a frontokon ezek döntően az ellenség által kilőtt lövedékek, vagy elszórt bombák, lerakott aknák által vannak jelen a nap minden időszakában, addig a hátszágban döntően rendészeti veszélyek jelenthetnek kockázatot a polgárok és vagyonuk épségére.

A XX. század elején kialakult geopolitikai helyzet, illetve a „füstölgő” Balkán már előre vetítette a háború lehetőségét. Az 1903-ban elfogadott ki- és bevándorlásról, útlevélről és határrendőrségről szóló törvényekben is fellelhetők a háborúra való készülődés rendészeti vonatkozású jelei, például a határrendőrség feladatrendszerében már konkrétan megjelentek azok a feladatok, amelyek ezekkel kapcsolatosak. Jól érzékelhetővé váltak az államra leselkedő veszélyek, amelyek elsőként a határon, határátkelőhelyeken és a határsávokban nyilvánultak meg. Ezekre való preventív jellegű reagálások, már a határrendőrség feladatrendszerében is, a következő feladatok megfogalmazásában konkrétan tetten érhetőek:

- a határon átkelők figyelemmel kísérése, a határ mentén felmerülő, *államrendészeti szempontból fontosabb mozzanatokról és eseményekről való tájékozódás*, (kiemelés SJ) és az észlelteknél az illetékes hatósággal való közlése;
- a külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok végrehajtása; (háborús időszakban az idegenek, külföldiek, főleg ha ellenséges országból származók, különös figyelmet igényelnek, hisz kémkedhetnek, vagy fizikailag is részt vállalhatnak a

³ TÓTH József: i. m. (1938) 63. o.

hátszágban különböző szabotázs, vagy más akciókban)

- a kémkedés megakadályozása, a kémek esetleges letartóztatása;
- a szomszéd állam lakói részéről személyek és tárgyak ellen elkövethető erőszakos támadás meggátlása, különösen pedig katonai védművek, az ország határának megjelölésére szolgáló határjelek, jelzők, katonai vagy polgári hatóság által felállított földmérési jelek megrongálásának, megsemmisítésének vagy megváltoztatásának megakadályozása és feljelentése;
- kitiltott, rendőrileg kifogás alá eső és magukat igazolni nem tudó gyanús egyéneknek az állam területére történő belépésben való megakadályozása;
- fegyverek, lőszeres és hadiszerek ki- vagy bevitelének ellenőrzése, valamint tilalom esetén ilyenek és más tárgyak kivitelének és behozatalának megakadályozása;
- hadköteles egyének kiszökésének megakadályozása;

A fentiekén kívül a készülődés idején a határrendészeti szerveket is felkészítették a háborús időszakra, fegyverzetüket alkalmassá tették harci feladatok végrehajtására, és tartalékkészleteket alakítottak ki. Ezen kívül a személyi állományt is kiképezték harci cselekmények végrehajtására, továbbá kiépítették a híradó rendszereket. A háború lehetőségének érzékelését jelzi, hogy már 1909-ben elkészítettek egy titkos kéziratot⁴, amelyben a katonai

⁴ *Utasítás. A katonai határőrizet tárgyában. A m. kir. honvédség, népfölkelés, csendőrség, pénzügyőrség, és határrendőrség számára, (Hivatalos titkos használatra nyomtatott kézirat.)* Budapest, Magyar Királyi Állami Nyomda, 1911.

határőrizetre való áttérés teendőit fogalmazták meg a honvédség, a népfölkelés, a csendőrség, a pénzügyőrség és a határrendőrség számára, sőt mivel ekkor még az erdészeti hivataloknak is voltak teendői a határon, ezért ezek számára is előírtak kötelezettségeket. Az elkészült titkos utasítással már békében is ellátták a határmenti fegyveres szervezeteket. Az elkészült okmányban elsőként legfontosabb feladatként a kémkedés megakadályozását tartották, amelyet a határrendőrségről szóló törvény is rögzített, de az előírás szerint az ilyen eseményeket az illetékes hadtestekhez kellett háborúban jelenteni. Háborús veszély, vagy már a mozgósítás idején foganatosítandó rendszabályokat a végrehajtó alegységeknek szintén a hadtest felé kellett jelenteni. A határmenti csendőrőrsöket ebben az időszakban megerősítették népfelkelőkkel, tábori hadi eszközökkel, és a csendőrséget katonai feladatok végrehajtására is igénybe vehették. A határterületre betört kisebb ellenséges osztagokat meg kellett semmisíteniük, vagy ki kellett űzniük az ország területéről, míg a menetelő osztagokat erre alkalmas terepakadályoknál fel kellett tartóztatniuk. A katonai, hadi információk táviratilag való továbbítása és a vasútvonalakon a katonai szállítások elsőbbséget élveztek hadműveleti, valamint határterületeken. Az utasítás külön rögzítette a pénzügyőrség és határrendőrség háború időszakára vonatkozó speciális feladatait. Háborús viszonyokra való áttérés esetén mindkét szervezet tagjai a csendőrőrs, vagy a hadtest alárendeltségébe kerültek, katonai esküt tett minden tagja, és hadi ellátást kapott. A korábban polgári viszonyok között megszervezett és felállított határrendőrségre, katonai határőrizetre való áttérés esetén az alábbi különleges határozatok vonatkoznak:

- a) *„A katonai határőrizeti szolgálat létesítésének kezdetét a hadtestparancsnokságok táviratilag közlik az érdekelt határszéli rendőrkapitányságokkal.*
- b) *Ezen időponttól kezdve a határrendőrség az ellenség által veszélyeztetett országhatár mentén a reája háramló katonai határőrizeti ügyekben közvetlenül az illető országhatár (tengerpart védelmi) szakasz parancsnokának rendeltetik alá.*
- c) *Azon mérven azonban, amint a katonai érdekek megengedik, a határrendőrség a háború folyama alatt az előbbi pontban megjelölt területen is a béke idejére előírt határrendőr-szolgálatot változatlanul teljesíti.*
- d) *A határrendőrség ezen §. b) pontjában megjelölt területen alkalmazott, a véderő (közös hadsereg, honvédség, népfelkelés) kötelékében álló tagjai mozgósítás esetén békealkalmazásukban maradnak.*
- e) *katonai szolgálati viszonyuk szempontjából ezen határrendőrségi közegek a m. kir. csendőrségi (m. kir. horvát-szlavon csendőrségi) és pénzügyőri közegekkel egyen állásúak és mindhárom testület a katonai határőrizet tekintetében a legszorosabb egyetértésben járjon el.*
- f) *A határrendőrség közegei katonai határőrizeti ténykedésüknél egymás közt, tekintet nélkül a katonai tényleges szolgálatban elért rendfokozati különbségekre békeszolgálati alárendeltségi viszonyokban maradnak.”⁵*

A fenti dokumentum jól jelzi a korabeli viszonyokat, és azt, hogy már 1909-ben számoltak egy háború kitérésével,

⁵ Utasítás. A katonai határőrizet tárgyában. A m. kir. honvédség, népfelkelés, csendőrség, pénzügyőrség, és határrendőrség számára., 68. o.

amelyre a végeken szolgáló különböző fegyveres szervezetek munkáját összehangolták. Az utasításban konkrétan leírták a várható szervezeti viszonyokat, feladatokat, és a határrendőrség esetében a más fegyveres szervekkel és az egymással való kapcsolattartást háborús viszonyok idején. Az utasítás nemcsak forrás a rendészet történetének feltárásához, hanem példa is lehet egy esetleges határmenti konfliktusok, háborúk időszakára vonatkozó elképzelések kidolgozásához.

A közlekedés-rendészeti területhez tartozóan is megjelentek szabályozók esetleges katonai csapatmozgások elősegítése tárgyában. Így többek között HM rendelet szerint a lőszerszállítás esetén, a közutakon a polgári gépkocsiknak félre kellett húzódnia, míg a teherautóknak meg kellett állni. Tilos volt a lőszerszállító katonai teherautók közelében dohányozni, pipázni.⁶

A nemzetközi politikai életben folytatódott a háború felé sodródás, amelyre való felkészülés következő állomása, hogy 1912-ben megszületett a háború esetén életbe lépő kivételes intézkedésekről szóló törvény, amelynek indoklása jól visszaadja a törvény iránti igényt, illetve a kialakult helyzetet: *„lényeges előfeltételét képezi a modern hadviselésnek, hogy a fegyveres erő hadműveletei és egész működése a polgári hatóságok, sőt az állam egész lakossága részéről hatékonyan támogattassanak s így e kivételes intézkedéseknek e tekintetben mindenekelőtt oda kell irányulniok, hogy ez a szükséges támogatás az államhatalom részéről teljes mértékben és minden állampolgárt kötelező módon biztosítható legyen. De nemcsak a katonai műveletek szempontjából szükséges, hogy háború esetére kivételes intézkedések léptetessenek hatályba. Kiváló fontossága van ennek a polgári lakosság, az egész*

⁶ RÉDEY Miklós, LAKY Imre (szerk.): *Rendőrségi lexicon*, Budapest Stephaneum Nyomda, 1903, 170. o.

ország, a közgazdasági élet, a jogbiztonság, a személy- és vagyonbiztonság szempontjából is, a melyeket minden háború a legkomolyabb veszélyekkel és károkkal fenyeget s ezeknek a kivételes intézkedéseknek e tekintetben éppen oda kell irányulniok, hogy a jogrendnek és a közbiztonsági állapotoknak fokozottan hatályos eszközökkel való megvédése segélyével a fentérintett veszélyeket és károkat lehetőleg enyhítsék. Hogy pedig ezek a kivételes intézkedések kellő sikerrel alkalmaztassanak, szükséges, hogy azok béke idején, normális viszonyok közt készítettessenek elő, mert csak így lehetséges, hogy szükség esetén kellő nyugalommal és minden nagyobb feltűnés nélkül vétessenek fogantatba.”⁷

A törvény indoklása egyértelműen utal a vagyon és a közbiztonsági helyzet megvédésére, és arra, hogy a háborús időszakra már békében fel kell készíteni mind a hadsereget, mind a polgári erőket és rendészeti szerveket. A kivételes időszakra a kormánynak alárendelt kormánybiztosokat nevezhetek ki, akiknek feladata, hogy gondoskodjanak a közrend és a közbiztonság fenntartásáról is. A háborús időszakra jellemző, hogy a csapatok mozgása, a bevonultak miatt munkaerőhiány, s majd a harccselekmények hatása miatt az egyes árucikkek hiánya, vagy azok árának egekbe menő felszökése alakulhat ki, amit a rendészeti hatóságoknak minden eszközzel meg kell akadályozni. Ugyanígy kiemelt terület a hírközlés: a posta, valamint a távíró és távbeszélő berendezéseknek a rendesnél szigorúbb ellenőrzés alá vételét a legfontosabb hadviselési érdekek közé sorolta a törvény. A közrend és a nyugalom fenntartása miatt a kormány szabad kezet kapott arra, hogy ahol szükségét látja, beavatkozhasson, hiszen például az egyesületek, társaságok, társulatok stb.

⁷ A háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló 1912. évi LXIII. törvénycikk.

helytelen irányú működése, valamint a népgyűlések, felvonulások, körmenetek tartása lehetőséget biztosít arra, hogy a tömegben negatív közhangulat alakuljon ki, ezért ahol ez a veszély fennáll erre vonatkozóan, ott a kormány a rendészeti szervek közreműködésével megtehesse az óvintézkedéseket. Külön foglalkozott a törvény a sajtórendészettel, az államellenes izgatással és azok következményeivel. A közrend és közbiztonság fenntartása érdekében a büntetőbíráskodás területén rendkívüli intézkedések bevezetését tette lehetővé. Az 1912-ben történő elfogadása szinte az utolsó pillanatra tehető, hisz az 1914-ben kitört „nagy” háború később világháborúvá terebélyesedett.

1914-ben, az első világháború kezdetén a kialakult helyzet a rendészeti szerveket eddig nem látott nehézségek elé állította. A mozgósítás elrendelése, a rendészetben dolgozók létszámcsökkenése, a feladatok ugrásszerű megnövekedése, a folyamatos készenlét, a háborús menetek biztosítása mind-mind a rendőrség, csendőrség, határrendőrség teendőinek megszorodását eredményezte. Új rendészeti feladatként jelentkezett a hidak, középületek, alagutak, ipari berendezések őrzése, tüntető menetek kísérése, piacok, élelmiszert árusító helyek erélyesebb ellenőrzése, továbbá a katonai szolgálattal összefüggő szabályok⁸ megsértésének felkutatása. A háború kezdetétől a fegyveres erők kötelékébe tartozók részére beszüntették az útlevelkiadást. Napi küzdelmeket folytattak az állam biztonságát fenyegető, a katonai érdekeket veszélyeztető tényezők felszámolása érdekében. Nagy terhet rótt a rendészeti szervekre a nagymérvű menekültáradat, s a menekültek

⁸ Pl.: egyenruha tiltott viselése, katonai elbocsátó levél hamisítása, katonai személyek kémkedése, katonaság rágalmazása...stb Lásd bővebben: RÉDEY Miklós, LAKY Imre (szerk.): *Rendőri lexikon. Közrendészeti és büntetőjogi tudnivalók betűrendes kézikönyve*, Budapest, Pátria, 1909.

ellenőrzése. A gazdasági élet, a közrend és nyugalom biztosítása érdekében a háború alatt az 1912. évi XXXIII. törvénycikk alapján bizonyos bűncselekményeket a honvéd büntetőbíraskodás⁹ alá helyeztek. Talán furcsának tűnhet, de ebben az időszakban a bűncselekmények száma csökkent, aminek valószínű oka lehetett, hogy a „nehézfiúkat” is behívták frontszolgálatra.

A belügyminiszter a légi közlekedésre vonatkozóan rendeletben ideiglenes rendőri intézkedést adott parancsba, a déli határok mentén repülési tilalmi zónát létesített. Már a háború kirobbanása előtti napoktól korlátozták a határátlépést, és csak a katonai parancsnokság engedélyével lehetett Orsovától Zimonyig a határt átlépni. Ugyanekkortól csak hatósági engedéllyel lehetett postagalambokat tartani és forgalmazni. Élő galambot vasúton, gőzhajón, postán csak a katonaság szállíthatott.

A háborús időszakra, hadiszállításokra jellemző bűncselekmények megszorodtak: például (ál)katonaszabadítók, csaló hadiszállítók, apró szélhámosok, posztócsalók, papíros csizmaszállítók léptek fel, kórházi vagy katonai fuvarlevelekkel, jótékonyági cselekedetekkel való visszaélések támadtak, nem volt ritka az árdrágítás jelensége, hadisegéyek jogosulatlan felvétele stb.

A háború időszakra az útlevelkiadás illetékességét a belügyminiszter magához vette, és változott a vízumkötelezett országok listája is. Ezen kívül számtalan igazolvány, igazolás kiadására, valamint a háború elhúzódása miatt jegyrendszer bevezetésére került sor, mellyel egyben az okmányok hamisításának jelensége is elharapózott. Az első időszakban kialakult helyzet, valamint sajátos földrajzi fekvése, továbbá a

⁹ HAUTZINGER Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*, AndAnn, Pécs, 2010.

kivándorlásban játszott kiemelkedő szerepe miatt 1916-ban Fiumében¹⁰ újjászervezték a rendőrséget, amelyet közvetlenül a központi hatalomnak rendeltek alá, és fő feladata az állami érdekek védelme lett.

Az 1914-ben kitörő első világháború időszakában különösen az alábbi BM rendeletek szabályozták a külföldiekkel kapcsolatos eljárásokat, valamint más egyéb rendészeti veszélyhelyzetek kezelését:

- 8.626 BM eln. sz. A monarchiával hadi állapotban jutott államok internálva nem levő alattvalóinak összeírásáról;
- 5.0066 BM res. sz. Az internált egyének érintkezésének és postai küldeményeinek ellenőrzéséről;
- 5.957 BM eln. sz. Lengyel és ukrainai légiók egyenruháját viselő egyének ellenőrzéséről;
- 32.150 BM sz. A fogolytáborokból és az internáltak telepírói távozó fertőzésre gyanús katonai és polgári egyének megfigyeléséről;
- 17.347 BM eln. sz. Olasz állampolgárokkal szemben követendő eljárásról (Majd internálásáról, egy részének hazabocsátásáról);
- 24.477 BM eln. sz. A hazánkban élő francia és angol alattvalók hazatérésének feltétlenül megszabott korhatár újabb megállapításáról;
- 29.491 BM sz. Az idegenek és a náluk lévő tárgyak fokozott ellenőrzése tárgyában kiadott ME rendelet végrehajtásáról;

¹⁰ A fiumei m. kir. állami rendőrségről szóló 1916. évi XXXVII. törvénycikk indokolása.

- 12.156 BM eln. sz. Portugál állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 26.654 BM eln. sz. Román állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 1.544 B M eln. sz. Az ország területén tartózkodó romániai állampolgárok bizonyos csoportjainak összeírásáról;
- 8.535 BM eln. sz. A lengyel királysági állampolgárokkal szemben a rendőri intézkedések megszüntetéséről;
- 14.476 BM eln. sz. Északamerikai Egyesült-Államokbeli állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 100.301 BM eln. sz. Külföldi állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 30.022 BM eln. sz. Kínai állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;
- 1.551 BM eln. sz. Az orosz állampolgárok egy részének hazabocsátásáról;
- 2.608 BM eln. sz. Az ország területén tartózkodó beteg francia állampolgárok összeírásáról;
- 4.189 BM res. sz. A Magyarországon letelepedni szándékozó hadifoglyokra vonatkozó kérdőívek;
- 8.888 BM eln. sz. A román állampolgárokkal szemben foganatosított kivételes rendőri intézkedések megszüntetéséről;
- 14.139/1915. M eln. sz. Magyarországon internált szerb és Szerbiában internált magyar állampolgárok egy részének hazabocsátásáról;
- 460.17.346/1915. BM eln. sz. Olasz állampolgárokkal szemben követendő eljárásról;

- 461.17.631/1915. BM eln. sz. Olasz állampolgárok internálásáról;
- 462.27.186/1915. BM sz. A Romániába szülő útlevelek konzuli láttamozásáról és a láttamozásért fizetendő konzuli illetékről;
- 469.1.809/1915. ME sz. Az ellenséges államokból érkező időszakos lapok behozatalának és terjesztésének eltiltásáról és az onnan érkező más sajtótermékek ellenőrzéséről és lefoglalásáról;
- 470.1.236/1915. BM rés. sz. A „*Národny Hlásnik*“ c. lap megjelenésének és terjesztésének eltiltásáról;
- 584.29.166/1915. BM sz. Utazó katonák részére szeszes italok kiszolgáltatásának eltiltásáról;
- 585.32.150/1915. BM sz. A fogolytáborokból és az internáltak telepeiről távozó fertőzésre gyanús katonai és polgári egyének megfigyeléséről;
- 586.21.371/1915. BM sz. A visszatérő láz (febris recurrens) elleni védekezésről;
- 587.203.700/1914. BM sz. A kiütéses tífusz ellen való védekezésről;
- 588.22.150/1915. BM sz. A hasi tífusz elleni védekezésről;
- 589.21.291/1915. BM sz. A hasi tífusz elleni védő oltóanyag forgalomba hozataláról;
- 590.39.269/1915. BM sz. A kolera elleni védekezésről;
- 591.37.880/1915. BM sz. Az emberen élősködő rovarok (tetvek) irtásáról;
- 027/1918. BM eln. sz. A lengyel királyságnak csapataink által megszállott területéről származó egyéneknek „Igazolójegyekkel” való ellátásáról;

- 1.127/1918. BM sz. Használhatatlan tűzifecskendők fémanyagának hadicélokra beszolgáltatásáról;
- 362/1918. BM eln. sz. A személyszállító géperejű jároművek üzemének korlátozása tárgyában kiadott 4.885/1917. ME számú rendelet végrehajtásáról;
- 144.516/1917. BM sz. A. kórházak platinakészleteinek beszolgáltatásáról;
- 33.200/1918. BM sz. A. helyettes községi, kör- és segédjegyzők háborús segélyéről;
- 144.100/1917. BM sz. A községi és körorvosok újabb háborús segélyéről;
- 44.300/1918. BM sz. A vármegyei nyugdíjasoknak, valamint a vármegyei alkalmazottak özvegyeinek és szülőtlen árváinak újabb háborús segélyben való részesítéséről;
- 44.100/1918. BM sz. A nyugalomba helyezett városi közigazgatási alkalmazottaknak, valamint özvegyeiknek és szülőtlen árváiknak háborús segélyben részesítéséről.

A fenti rendeletekben jól érzékelhető, hogy háborúk idején az egyik legnagyobb veszélyt az állam és lakóinak biztonságára az ellenséges külföldi állampolgárok jelentették, akikkel szemben preventív jelleggel hozott rendeletekkel intézkedtek. Ugyanilyen jelentőséggel bírt a (kolera, tífusz, tetvek) járvány megjelenése, amelyeknek az elterjedésének a megakadályozására orvos rendészeti szempont figyelembevételére alapján szintén a BM kötelezettsége volt. A háborús helyzet sajátossága, hogy az élelmiszerkészletek elapadásával egyre növekednek az áruk árai, és a velük való visszaélés, valamint a hadianyag hiány is. Szinte minden háború előhossa az árvák ellátásának problémáját, illetve az

állami alkalmazottak és nyugdíjellátásban részesülők segélyezését. Ezekre is találhatunk példákat a korszak BM rendeleteiben.

A háború időszakában nehezítette és bonyolította a helyzetet, hogy a kivételes állapotról szóló tc. az útlevél kiadást a BM jogkörébe utalta, ugyanakkor az útlevél felvételét, elintézését és kiosztását a főkapitányságok végezték. A helyzet kezelésére a meglévő tapasztalatok birtokában kiadták a útlevélügyek és polgári személyforgalomra vonatkozó gyűjteményt, amely részletesen tartalmazta a BM rendeletekből adódó teendőket a magyar állampolgároknak és a különböző állam, állampolgárainak útlevél, vízum kötelezettségi kapcsán. Ezen kívül rengeteg munkát jelentett a különleges utazási és egyéb engedélyek kiadása, idegenek, kémgyanús egyének megfigyelése (pl. foglyok, katonák hadműveleti területen való látogatásának engedélyezése). A probléma fontosságát mutatta, hogy a külföldiek internálásával több kormányülésen¹¹ is foglalkoztak. A háború eseményeivel párhuzamosan változó, de nagy számban jelentkező menekültek, internáltak ellátása komoly nehézségek elé állította a magyar kormányt. Egy-egy hadművelet sikere érdekében a csapatok például Galíciában területeket, falvakat ürítettek ki, amelyek lakossága a határon átjött, és vagyoni helyzetének megfelelően tudott gondoskodni magáról.

A nagy háború szülte igény, hogy a frontokon, és a hátszágokban is egyaránt jelentős számban elhelyezett katonaság körleteiben fenntartsák a rendet, amely célból létrehozták a tábori csendőrséget. A tábori csendőrség feladata volt, hogy *„a hadra kelt seregben és a hadtápkörletben a*

¹¹ 1914. szept. 29. ülésen. In. Iványi Emma (szerk.): *Magyar minisztertanácsi jegyzőkönyvek az első világháború korából 1914-1918*, Budapest, Akadémia Kiadó, 1960, 92. o.

tábori rendészeti szolgálat ellátása, a vezérkari tiszteknek menetre, elszállásolásra, hírszerzésre vonatkozó ügyködéseinél, szemrevételezésnél való segédkezés, a karhatalmi segédkezés, valamint a futár-, küldönc-, fontosabb kísérő-, illetve különleges biztonsági szolgálat. E feladatok ellátása érdekében a tábori csendőröket a katonai ör jogával ruházták fel, miszerint jogukban állt a figyelmeztetés, a megintés, a rendreutasítás, a feljelentéssel vagy elfogással való fenyegetés, az elővezetés, az elfogás, a bilincs alkalmazása és a fegyverhasználat.”¹² A tábori csendőrséget az első világháború végén megszüntették.

A katona háborúban és békében egyaránt egy megkülönböztett jogviszonyban élő állampolgár, aki ellen például kihágási eljárás sem indítható, hanem csak a katonai bíróság¹³ járhat el ellene.

A nagy háborút megelőző időszakban jelentős zavargások¹⁴, megmozdulások, háború ellen, és mellett szóló tüntetések voltak, ahol a rendőrség karhatalmi feladatok végrehajtása során a hadsereg szolgálati utasításában lefektetettek szerint volt igénybe vehető, és erre többször sor is került.

¹² MH Katonai Rendészeti Központ
(https://honvedelem.hu/szervezet/mh_krk letöltve 2019. február 13.)

¹³ 59.461 sz. Honvédelmi Miniszter rendelete. 10. §. 1904. évf. 15. sz.

¹⁴ „Ha rendet és a közbékét komolyan veszélyeztető nagyobbmérvű csoportosulás vagy lázadás esetében a katonaság igénybe vétetik, ennek közbelépése előtt a rendőrség egyik tisztje a zavargókat dobszó, vagy harsona általi figyelmeztetés után a „törvény nevében” békés szétoszlásra hangosan és azon hozzáadással szólítja fel, hogy engedetlenség esetében a fegyveres erő rögtöni alkalmazása fog következni. A felhívás, amennyiben a körülmények engedik, még kétszer és utoljára ismételtetik. E figyelmeztetés sikertelensége esetén a rendőrtiszt a vezénylő katonatisztet felhívja, hogy a törvénynek erővel szerezzen fogamatot. A vezénylő tiszt, amint a rendet helyreállította, az intézkedést ismét a rendőrségnek adja át.” – Katonaság és rendőrség közös működése zavargásoknál, In. Rédey, Laky: i. m. (1909).

Érdekességek között említtem meg, hogy külön BM rendelet foglalkozott a cigány zenekarok ruházatával, amely rendeletben megtiltották, hogy a cigányzenekarok katonai egyenruhákhoz hasonló ruházatot hordjanak.¹⁵ de ugyanígy tilos volt mulatókban, dalcsarnokokban szereplő személyeknek a hadsereg tisztii szolgálati egyenruhával megegyező ruhákban előadni, szerepelni.¹⁶

Összességében magállapítható, hogy a háborús időszak egy sor új veszélyt, veszélyhelyzetet állít elő, amelynek kezelésére a rendészet területén új, speciális intézkedések, rendeletek kiadásával kellett reagálni. A magyar rendészeti szakirodalomban csak részben, Concha Győző munkáiban találhatunk rendkívüli állapot kezelésével kapcsolatosan elképzeléseket, amelyeket a magyar politikai vezetés a törvénykezés szintjén külön nem jelenített meg. Ugyanakkor a kivételes hatalomról és a határrendőrségről szóló törvényekben a rendészeti veszélyekre való reagálás, veszélyelhárítás is szerepel. Az első világháborús tapasztalatok alapján, a háborús időszakban a következő területeken következhetnek be korlátozások, szigorítások: népmozgalmak korlátozása, forgalom korlátozása a hadműveleti területeken, idegenek ellenőrzése, légi közlekedés korlátozása, rendőri felügyelet alá helyezés, egyesületi jog korlátozása, gyülekezési jog korlátozása, fegyvertartás korlátozása, robbanó anyagok postai szállításának tilalma, térképek, útikönyvek képes levelezőlapok terjesztésnek korlátozása, postagalambtartás, alkalmazás korlátozása, talált katonai tárgyak beszolgáltatása, fény és egyéb jelzések tilalma, riasztó és álhírek terjesztésnek tilalma, jótékony célra forgalomba hozott jelvények védelme, hadbavonultak családjainak segélyezése (jogtalan

¹⁵ 89.879. sz. BM rendelet 1905.

¹⁶ 56.499. sz. BM rendelet 1897.

igénybevétel), rokkantak segélyezésével való visszaélés, életszükségleti cikkek, árdrágító visszaélések, hadi anyaggal való visszaélés.¹⁷ De ebben az időszakban sokszor előfordult az elbocsátó, vagy mai értelmbe vett leszerelő papír hamisítása, amelyet egyéni nyereszkesedés céljából használhattak fel, és amely elkövetése kihágás körébe tartozott. A korszak sajátossága, hogy külön megtiltották a katonai felszerelésekkel történő házalást.

¹⁷ VALLÓ István, KRISZTINKOVICH Antal (szerk.): *Hadiállapottal kapcsolatos kihágások kézikönyve*, Győr, Győri Hírlap Nyomdája, 1916.

